

גילוי ייחומים – סעיף ראשון במשק פוריות תקין*

תירגום ותימצות מרדכי מלען, ה.מ.ב.

לעתים קרובות מדי אנו לוקחים כמובן מאליו, שהרפתנים מכירים בחשיבותו של גילוי ייחומים; ולעתים קרובות מדי אנו שוכחים להדגיש את סימני הייחום.

הגורמים החשובים ביותר בגילוי ייחומים הם גורמים אנושיים ולא מחלות בע"ח. גילוי ייחומים הוא בעית רביה; סעיף ראשון בממשק רביה תקין.

עדיין, בעדרים בעלי התנובה הגבוהה ביותר יש גם המשטר הטוב ביותר לזיהוי ייחומים; הם חייבים לשמור על תנובה גבוהה. עם זאת, בעלי עדרים אלה רואים בגילוי ייחומים בעיתם הכי גדולה.

אותה פרה, שלא נראתה מתיחמת 70-100 יום אחרי ההמלטה היא פרה גרועה, כשם שפרה שהוזרעה פעם אחת ונחשבה הרה אבל איננה כזאת עלולה לגרום לאובדן יותר הכנסה מכל אחת אחרת.

בעדרים עם תנובות גבוהות, פרות בראשית התחלובה קשה יותר לראותן בהתייחמותן, מאשר פרות שאינן מניבות ברמה כה גבוהה.

משק...

למעשה, זו יותר שאלה של משק מאשר מצב פתולוגי של הפרה. מחקרים רבים שהסתמכו על מישוש רקטאלי הראו, ש-90% מן הפרות אמנם מתייחמות ורק 10% לא. כמו כן הוכח, שרוב הפרות הבריאות אשר ניזונות באופן רגיל מתייחמות בין 17-21 ימים אחר ההמלטה, אך לא תמיד ניכר הדבר. מכל מקום, עד 60 יום אחר ההמלטה, 100% מן הפרות הראו סימני ייחום כאשר הן נצפו 24 שעות ביממה. מחקרים הראו, שרק 60-65 מייחומים אלה היו נגלים בתצפית על ידי הרפתן.

* Missed heats still are the cause of infertility problems. by L.C. Allenstein, D.V.M., Hoard's Dairyman, December 1988.

המסקנה היחידה המתבקשת היא, שהרפתן צריך לצפות ייחומים תוך תשומת-לב מירבית, מוטב שלוש פעמים ביממה.

מן הנכון לחזור על סימני הייחום: אורך התאנה (הייחום) נמשך בין 7-21 שעות, אפילו בפרות המשוכנות בתאי-רביצה. לפרות ברפתות קשירה ייחום יותר קצר, כשמונה שעות בלבד, מאשר לאלה המשוכנות בתאי-רביצה; לעומת זאת, הייחומים יהיו יותר גלויים לעין משום המגע הישיר עם פרות אחרות. לעתים קרובות, ייחומים אלה קצרים משש שעות.

מחקרים הראו, ש-65-73% מן הייחומים נראים בלילה, בין 6.00 בערב עד 6.00 בבוקר. לפחות מחקר אחד הראה, ש-22% של הפרות התחילו וסיימו את ייחומיהן במשך הלילה, כלומר שמונה שעות או פחות.

ההאבסה במשך היום, גירוד וניקוי החצרות והחליבה עצמה נוטים להפריע לביטוי הייחום. צפיית "ייחומים עומדים" חשובה מאד. בעת ייחום עומד הפרה תעמוד בעוד אחרת עולה ורוכבת עליה. שים-לב להפרשת ריר מן הבושת ואם הבושת נפוחה. אצל פרה מתייחמת ירית הבושת אדומה יותר מאשר בדרך כלל. לעתים קרובות, פרות מתייחמות מריחות פרות אחרות או אפילו את הרפתן. הן יותר עצבניות מרגיל ועלולות לעצור חלבן, לריב עם פרות אחרות ולשנות התנהגותן הרגילה. באופן מובהק, הן יותר פעילות. הן עלולות לסרב להיכנס למקומן או למכון החליבה.

ישנו שינוי רב בקשר לכמה פעמים הן עומדות. יש כאלה שמוכנות לעמוד פעם או פעמיים, ויש שמוכנות 30 פעם.

למזג האויר נודעת השפעה מובהקת על ההתנהגות בייחום ועל שיעור ההתעברות, בפרט מזג אויר חם קיצוני או קר קיצוני. לחות גבוהה מדכאה את ביטוי הייחום; קור עז גם כן.

סוג הרצפה ברפת ובחצר מהווה גורם חשוב ביותר בביטוי הייחום. חריצת הבטון (grooving) הינה הכרחית בחצרות ובמעברים. מחקרים הראו, שעל גבי אדמה או במדעה הפרות פעילות פי שניים, בהשוואה לבטון מחורץ. בטון רטוב

וחלק עוד הרבה יותר גרוע. יש לחזור ולהדגיש, הוכח במחקרים שפעילות המינית של פרות על גבי בטון קטנה לחצי בשעת ההאבסה וקטנה פי שלושה עד ששה בשעת החליכה.

מתיחמות בצוותא...

גם מספר הפרות המתיחמות בעת ועונה אחת משפיע על רמת הפעילות. סינכרון הייחומים של כמה בהמות עשוי לסייע בגילויים משום שככל שישנן יותר בהמות בייחום בעת ועונה אחת, כן עולה רמת הפעילות הקשורה לייחום. אם רק פרה אחת מתיחמת, יתכן שיהיה צורך בתצפיות יותר ארוכות כדי לגלות אותה. כל פרה חייבת להיות מזוהה באמצעות ת-ראוון או שרשרת (או על ידי כווייה קרה, רצועת-קדסול וכדומה – מ.מ.).

ניהול רישום מדוקדק ותחזית ייחומים הם הכרחיים. יש לרשום ייחומים, הזרעות, המלטות ותאריכי ייבוש ובצדס תוצאות של בדיקות הרופא. על הרופא לבקר בעדר באופן סדיר, לפחות פעמיים בחודש.

גם עיתוי ההזרעות יש לרשום. לעתים קרובות, הרפתנים עסוקים מדי בעבודות העונה או אחרות ואין להם זמן לראות את הפרות או אף להזריען במועד הנכון. המועד המיטבי להתעברות הוא בחלק האחרון של "ייחום עומד", או 6-8 שעות אחר כך. לכן, אם רואים את הפרות בייחום עומד בשעות הבקר, יש להזריען אחר הצהריים, ואם הן עמדו אחר הצהריים להזריען בבקר לאחר מכן.

מחקר של הזמן האחרון הראה, שאם נצפה ייחום עומד, מועד ההזרעה באותו יום אינו כל כך חשוב. אולם, להתעלם מן הייחום במשך 24 שעות או אם הפרה כלל לא היתה בייחום, זה בודאי יגרום לצניחת שיעור ההתעברות. חשוב מאד להכניס את הזרמה לרחם גופא. הטמפרטורה ביום ההזרעה ולמחרת חשובה באותה המידה (חום וקור).

עזרים לגילוי ייחומים...

ישנם מספר עזרים בעלי ערך מעשי בגילוי ייחומים. אולם, הם אך ורק עזרים ובשום

אופן אינם יכולים לבוא במקום תצפית מעולה:

- כמוסות מודבקות לשורש הזנב, מסוג KAMAR (Heat mount detectors), או צביעת שורש הזנב בגיר מיוחד לכך עשויים לעזור, בתנאי שעורכים בכל יום שלוש תצפיות בנות חצי שעה כ"א של הסימונים. לכל הפרות, שלא התיחמו עד 40 יום אחרי ההמלטה או שנבדקו ולא הרות אחרי ההזרעה, צריך להיות הסימן לייחום.

- עגל שָדִיך – מנותח או עם "סינור" – או פרות נימפומניות (טבעית או בעקבות זריקת הורמונים לצורך זה) נתנו תוצאות יעילות בגילוי ייחומים, כאשר נקשר לצווארם מתקן לצביעת שורש הזנב של הבהמה אותה גילו.

- מדי פעילות (pedometers) חגורים לרגלי הפרות גם הם יעילים.

- במוסדות מחקר השתמשו בהצלחה במצלמות טלוויזיה במעגל סגור, כשהן מכוונות לאזור הרביצה של הפרות.

- בדיקות הריר הבושתי כדי למדוד שינויים פיזיכיים אפשריים הן אפשרות נוספת לגילוי ייחומים.

- בדיקת רמת הפרוגסטרוון בחלב. ידוע זה זמן, שרמת הפרוגסטרוון בחלב נמוכה בתקופת הייחום. מבחן הפרוגסטרוון יכול לשמש לאיכות הייחום. מחקרים בעדרים גדולים הראו, ש-60% מן הפרות המוזרעות אינן נמצאות בייחום בעת ההזרעה. יתכן, שהרופא הוטרנר יוכל להשתמש בבדיקה זו כדי להעריך ציסטות, נוכחות גוף צהוב או אף תגובה לטיפול הורמונלי.

- אפשר להיעזר בתרופות לסינכרון ייחומים במצבים שונים: לעגלות הגדלות במרעה; בעדר שיש בו רק מעט פרות פתוחות כדי לגרום ולהבטיח פעילות ייחומית יותר מודגשת באותן פרות מעטות; בקבוצה של בהמות כדי לצמצם את מספר הימים בהם עורכים תצפיות לגילוי ייחומים; ובפרות הידועות שהתיחמו אך לא הראו סימנים חיצוניים.

- בנוסף ולפני כל אלה, כרטסת או טבלה של תחזית ייחומים עשויות לעזור במעקב אחר מצבן של הבהמות בכל עת במחזור הרבייה.